

CUMHURİYETİN İLÂNINDAN GÜNÜMÜZE

TÜRKÇE VE EDEBİYAT ÖĞRETİMİNİN

ORTA ÖĞRETİMDEKİ TARİHİ GELİŞİMİ

Halit DURSUNOĞLU*

Özet

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türkçe ve edebiyat öğretiminde bir milât başlamıştır. Bunun öncüsü de hiç şüphesiz Türkçenin ve Türklüğün en büyük sevdalısı Atatürk olmuştur. 1928'de yeni Türk alfabesinin kabulüyle birlikte bütün öğretim alanlarında olduğu gibi Türkçe ve edebiyat öğretiminde de önemli adımlar atılmış; zaman zaman yapılan atılımlar yeterli görülmemekle daha etkili adımlar atılmıştır. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, bazı dönemlerde Türkçe ve edebiyat öğretimi çeşitli sebeplerle ihmal edilmiştir. Bu yazıda Cumhuriyet'in ilânından bugüne Türkçe ve edebiyat öğretiminin tarihî seyri anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi, Türkçe öğretimi, Türk Dili ve Edebiyatı, orta öğretim, lise

Giriş

Ülkemizde eğitimle ilgili yeni düzenlemeler yapıldığı dönemlerde ya da öğretim programları ile ilgili düzenleme çalışmalarında en önemli konulardan biri de Türk Dili ve Edebiyatının öğretimi olmuştur. Öyle ki bu durum, zaman zaman ülkenin gündemini bile belirler olmuştur. Bir topluluğu millet yapan en önemli özelliklerin başında gelen dil ve edebiyatın öğretimi, eğitim-öğretim faaliyetlerinin en önemli konularından biri olmuştur. Bu sorunun giderilmesine yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemde, o dönemlerin şartlarını bu zamanda değerlendirmek çok doğru olmasa da, çok sistemli bir şekilde ya da gerektiği şekilde yapılamayan, ihmal edilen Türkçe ve edebiyat öğretimi, milliyet esasına dayalı olarak kurulan yeni Türk devleti ile birlikte çok önem kazanmış ve buna uygun adımlar hızla atılmaya başlamıştır.

Türkçe ve edebiyat öğretiminin Cumhuriyet dönemindeki seyri; öğretim programları, eğitim tarihi kaynakları ve Millî Eğitim Bakanlığının konu ile ilgili olarak yaptığı çalışmalar ile

konu üzerine araştırma yapan değerli araştırmacılarımızın ve yazarlarımızın verdiği bilgiler doğrultusunda aşağıdaki gibi sunulmuştur:

Atatürk Döneminde Türkçe ve Edebiyat Öğretimi

Cumhuriyet öncesi eğitim sistemindeki aksaklıkları ve eksiklikleri çok iyi müşahede eden Atatürk, eski eğitim sisteminin yerine yeni bir eğitim sisteminin icraya konulmasını istemiştir. Atatürk'e göre, Türk milletini çağdaş dünyanın gerisinde bırakan sebep, geleneksel eğitim sistemiydi. 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan "I. Maârif Kongresi"nin açılış konuşmasında eski eğitim sistemini şu şekilde değerlendirmiştir:

"Asırların mahmûl olduğu derin bir ihmâl-i idârinin bünye-i devlette vücûda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lâzımdır... Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsâf-ı fitrîyemizle hiç de münâsebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garbtan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenâsip bir kültür kastediyorum: Çünkü millî dehâmızın inkişâf-ı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Laâlettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Haraset-i fikriye zeminle mütenâsiptir. O zemin, milletin seciyesidir" (Atatürk, 1952, 16-18).

Atatürk'ün bu konudaki diğer değerlendirmeleri de esas alındığında, geleneksel eğitime yaptığı eleştiriler, başlıca üç maddede özetlenebilir (Aytaç, 1984, 13):

1. Geleneksel eğitim, hem kuruluş sistemi hem de özü yönünden millî değildir. Bu eğitim millî dil, millî tarih, millî sanat yani topyekûn millî kültürün gelişmesine uygun değildir. Bu ise, millî benlik duygusunun zayıflamasına yol açmıştır.

2. Geleneksel eğitim, çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktır.

3. Geleneksel eğitim, çağdaş eğitim ve öğretim yöntemlerini değil; geleneksel, ezberci yöntemleri esas almaktadır. Bu da bireylerin üreticiliğini ve verimli olmalarını engellemektedir.

Atatürk, yeni eğitim sistemini ve bu eğitim sisteminin çerçevesini 27.10.1922'de Bursa'da öğretmenlere hitâben yapmış olduğu konuşmada ana hatlarıyla da şu şekilde ifade etmiştir:

"Bu günün evlâtlarını yetiştiriniz. Onları memlekete, millete nâfi uzuvlar yapınız. Bir milletin mâruz-ı felâket olması demek, o milletin hasta, mariz olması demektir... Binaenaleyh halâs, heyet-i içtimâiyedeki marazı teşrih ve tedâvi etmekle elde edilir. Marazın tedavisi ilmî ve fennî bir tarzda olursa şifa-bahş olur. Yoksa bilâkis maraz müzmin olur ve gayri kabili tedavi bir hâle gelir... Fikirler, mânâsız, mantıksız safsatalarla mâli olursa, o fikirler marizdir. Kezâlik hayat-ı içtimâiye akıl ve

mantıktan âri, bîfâide ve muzir birtakım akaideler ve an'anelerle meşbû olursa müflûç olur... Memleket ve milleti kurtarmaya çalışanların aynı zamanda mesleklerinde birer namuskâr mütehassıs ve birer âlim olmaları lâzımdır. Bunu temin eden mekteptir" (Atatürk, 1952, 42-46).

Atatürk'ün çerçevesini çizdiği yeni eğitim modelinin en önemli özelliği, her şeyden önce millî bir nitelik taşımasıdır. Bu nitelik de ancak ana dili ile yani Türkçe ile sağlanabilir. Atatürk, yaptığı eğitim reformuyla her şeyden önce Türkçenin haysiyetini korumuştur. Türkçenin haysiyetinin korunması ise büyük Türk milletinin haysiyetinin korunması demektir.

Türkçe ve edebiyat öğretiminin programlı ve şuurlu bir şekilde verilmesi Atatürk'le başlamıştır. Atatürk'ün eğitim hakkındaki düşünceleri, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı "*Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu*" ile uygulamaya konulmuştur. Bu kanun ile eğitim dili olarak Türkçe kabul edilmiştir.

1923 yılında Ankara'da toplanan "*I. Heyet-i İlmîye*"de millî eğitimin meseleleri içinde özellikle dil ve edebiyat konuları önemli yer tutmuştur. Toplantının gündeminde "*Millî Kamus ve Sarf*" ile "*Millî Lisan ve Edebiyat*" konuları da vardı. Okuma-yazma öğreniminin bütün ülkeye yayılması, çağdaş uygarlığın bir gereği olarak görülüyordu. Yine bu toplantıda sultanîlerin adının "*lise*" olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır (Göğüş, 1978, 44; Karakuş, 2002, 173).

1924 yılında toplanan "*II. Heyet-i İlmîye*" öğrenim kurumlarının adlarını değiştirmiş ve sürelerini yeniden düzenlemiştir. İbtidaiyelere "*ilkmektep*" adı verilmiş, 6 yıl olan süreleri 5 yıla indirilmiş; orta öğretim, 3'er yıllık iki devreli olarak belirlenmiş, birinci devresine "*ortamektep*", ikinci devresine ise "*lise*" denilmesine karar verilmiştir. Lise 3. sınıfta fen ve edebiyat olarak şube ayırımına gidilmiştir (Göğüş, 1978, 44; Karakuş, 2002, 170-171).

1924 yılında İstanbul'da toplanan "*Elifba Kongresi*"nde, Nüzhet Sabit'in "*Kelime Usulü ile Elifba*" adlı kitabında okuma-yazma konusuna önerdiği "*kelimededen başlayan çözümleme*" yöntemi tartışılarak kabul edilmiştir. Bu yöntem aynı yıl çıkan ilkökul programı ile okullarda uygulanmaya başlamıştır.

Orta öğretim kurumlarında dil ve edebiyat öğretimi için ilk program, 1924 yılında Vasıf ÇINAR'ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde toplanan bu "*II. Heyet-i İlmîye*" toplantısında hazırlanmıştır. Bu programın ilkeleri "*Lise Müfredat Programlarının Esbab-ı Mucibe Lâyihası*" adlı küçük bir kitapçıkta yayımlanmıştır. Kitapçığın "*Türkçe*" bölümü Mehmed Fuad (Köprülü), Ali Canip (Yöntem) ve Süleyman Şevket (Tanlı) tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümde ortaokul, lise ve öğretmen okullarında Türkçe öğretiminin nasıl yapılması gerektiği hususuna dair açıklamalar yapılmış, ilkeler tespit edilmiştir. Bu kitapçıkta verilen açıklamalar dil ve edebiyat derslerinin ilk müfredat programı olarak kabul edilebilir (Göğüş, 1978, 45; Karakuş, 2002, 173).

1924 yılında hazırlanıp uygulamaya konulan müfredat programında lise birinci sınıfta edebî bilgiler (şekil ve tür bilgisi) esas alınmış, ikinci ve üçüncü sınıflarda ise edebiyat tarihine ağırlık verilmiştir. Lise 2. sınıfta başlangıçtan X. yüzyıla kadar olan Türk edebiyatı, Lise 3'te ise Divan ve Tanzimat edebiyatlarının okutulacağı belirtilmiştir. Birinci sınıflarda verilen şekil ve tür bilgisinin, ikinci ve üçüncü sınıflarda ağırlık verilecek olan edebiyat tarihine zemin oluşturması

amaçlanmıştır. Bu programda, öğrencilerin Batı edebiyatı ile tanışmasına da zemin hazırlanmış; ayrıca ilmi konuların araştırılıp incelenmesi için ön çalışmalar da yapılmıştır. Lise son sınıflarda edebiyat şubelerinde metin çalışmaları için ayrı ders saati tanzim edilmiştir. (Göğüş, 1978, 45; Karakuş, 2002, 173).

Bu programda ortaokulların ders programlarında Arapça ve Farsça derslerinin yer almaması da önemli bir yeniliktir (Yücel, 1938, 172).

1924 yılında hazırlanan bu program üzerinde 1927, 1929, 1934, 1938, 1942, 1949, 1952 ve 1954 yıllarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerle son şeklini alan 1957 programı 1976 yılı hariç 33 yıl uygulamada kalmıştır. 1976'da, bir ara programda köklü bir değişiklik yapılmış; fakat bir yıl sonra bu da değiştirilerek tekrar 1957 programına dönmüştür. Nihayet "*Ders Geçme ve Kredili Sistem*"e göre uygulanan 1991 yılı program uygulamaya konulmuş ve bu program bugüne kadar uygulanmaya gelmiştir. 1995-1996 öğretim yılı başında tekrar "*Sınıf Geçme Sistemi*"ne dönmüştür; ancak, bu sistem ile ilgili program henüz hazırlanmadan yeni bir öğretim programı hazırlanmış ve 2005-2006 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur.

Üç yıl yürürlükte kalan 1924 programı, özellikle lise bölümü, Cumhuriyet öncesi dönemden çok farklı olmadığı ve birtakım eksiklikleri ihtiva ettiği düşüncesiyle Millî Eğitim Bakanlığı müfettişlerinin raporları ve edebiyat öğretmenlerinin teklifleri neticesinde değiştirilerek **1927** Müfredat Programı hazırlanmıştır (Yücel, 1938, 171; Göğüş, 1978, 45; Karakuş, 2002, 174).

"*Orta Mektep ve Lise Edebiyat Programlarına Zeyl*" başlıklı bir yazıyla 1924 programının değiştirilme sebepleri açıklanmıştır. Mevcut 1924 programında, lise birinci sınıfta yazılı anlatım çalışmalarına yer verilmediği, bu sınıfta sadece okumaya dayalı edebiyat bilgilerinin bulunduğu belirtilmiş; "*Edebiyat*" dersinin iki saatinin okumaya, bir saatinin yazma çalışmalarına ayrılması istenilmiş, lise ikinci sınıfta "*Edebiyat Tarihi*" derslerinde, açıklamalı okuma ve yazılı anlatım çalışmalarına birer saat ayrılmasına ve aynı çalışmalara lise üçüncü sınıflarda da devam edilmesine temas edilmiştir. Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, daha önce ağırlıkta olan "*Edebiyat Tarihi*"nin ders saati ve konuları azaltılmıştır. Şu da bir gerçektir ki, bu dönemde ders kitabı olabilecek nitelikte eser bulunmamakta, yalnız edebiyat tarihi özelliği taşıyan eserler öğrencilerin elleri altında bulunmaktadır. Bu dönemde okuma dersi için kitapların henüz hazırlanmadığı bir gerçektir. Bu sebeplerden dolayı da program tam uygulanamamıştır. Bu tarihten sonra ders konularının ve ders kitaplarının yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir (Yücel, 1938, 193; Karakuş, 2002, 174).

1924 Müfredat Programında Edebiyat dersi ağırlıklı olarak okumaya dayalı idi. Lise sınıflarında bir yazılı anlatım dersinin olmaması büyük eksiklikti. Bundan ötürü, Lise 1'de mevcut üç saatten ikisinin edebî bilgilere ve birinin kompozisyona; diğer iki sınıfta ise, "*Edebiyat Tarihi*" ve "*Okuma*"nın yanı sıra yine 1 saatin "*Tahrir (Kompozisyon)*" dersine ayrılması uygun görülmüştür. 1927 Müfredat Programında okumanın yanında tahrir (kompozisyon) çalışmalarına da yer verilmesi önemli bir gelişme olmuştur (Yücel, 1938, 193; Karakuş, 2002, 175).

1927 Müfredat Programıyla, öğrencilerin okuduğu eserleri inceleyebilmeleri için çeşitli çalışmalara yönlendirilmeleri; duygu, düşünce ve hayallerini rahatça yazılı ve sözlü olarak ifade etme alışkanlığı kazanmaları, kendi eserlerimizi Batı edebiyatı numuneleriyle karşılaştırarak kültürel zenginliklerini geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bunlar, 1924 programına göre yenilik olarak kabul edilebilir (Karakuş, 2002, 174) .

1924 ve 1927 Müfredat programlarına göre “*Türkçe ve Edebiyat*” dersinin haftalık ders saati dağılımı şöyledir:

Çizelge 1: 1924-1927 yılları arasında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili ders saatleri

Her iki öğretim programı, Türkçe ve edebiyat öğretimi adına çok önemli gelişmeler olsa da gerek içerikleri, gerekse kaynakları bakımından beklentilere cevap verememiştir. Burada unutulmaması gereken bir husus var ki, o da edebiyat öğretiminin edebiyat tarihi ile yapılması ve öğretim programları ile ders kitaplarının da edebiyat tarihi esas alınarak hazırlanmış olmalarıdır.

1928 yılında kurulan “*Dil Heyeti*”, dilimizin seslerini Batı dillerini ve Lâtin harflerinin bu dillere nasıl uygulandığını inceleyerek; dilimizdeki sesleri gösterebilmek için Lâtin harflerinden 29 harfte karar kılmışlardır. 29 harfli yeni Türk alfabesinin 1 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmesiyle eğitim ve öğretim hayatımızda yeni bir dönem başlamıştır. Ayrıca, Dil Heyeti, Türkçedeki kelimelerin yeni Türk harfleriyle nasıl yazılacağını gösteren bir “*İmlâ Lugati*” çıkarmıştır.

Harf İnkılâbından sonra, yeni harflerin kabulüyle eğitim kurumlarında bu alfabenin öğretilmesi mecburiyeti getirilmiştir. Maarif Vekâleti, 18.6.1929/74; 30.7.1929/94; 19.9.1929/112; 14.11.1929/ 143 tarih ve sayılı kararlar üzerine yeni alfabenin öğretimi hususunda değişik emirler çıkartmıştır: İlk emir, sadece Türkçe derslerinin yeni harflerle yapılacağı hususunda; ikinci emir, birinci ve ikinci sınıflarda bütün derslerin yeni harflerle yapılacağı, diğer sınıflar için haftada 12 ders saatinin yeterli olacağı hususunda; üçüncü ve son emir ise, bütün derslerin yeni harflerle yapılacağı hususundadır (Karakuş, 2002, 176; Göğüş, 1978, 147; Korkmaz, 1992, 68-69; Şimşir, 1992, 204-230; Unat, 1953, 721-734).

1928 yılında Arap kökenli Türk alfabesinin bırakılıp Lâtin kökenli Türk alfabesine geçilmesi, milletimizin hayatında ve Türk dili ve edebiyatı tarihinde tam anlamıyla bir milât olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin 75., Dil İnkılâbının 66., Harf İnkılâbının da 70. yıl dönümü dolayısıyla Zeynep Korkmaz yaptığı konuşmada bu inkılâbı şöyle değerlendirmiştir:

Harf inkılâbı, niteliği bakımından basit bir yazı değişiminden ibaret değildir. Bu inkılâbın sosyal yaşamımızda, dil ve kültür tarihimizde önemli bir yeri vardır.

Bilindiği üzere Atatürk inkılâplarının dayandığı temel ilke, Türkiye Cumhuriyetini siyasî yapısı bakımından olduğu gibi, sosyal yapısını şekillendiren kültür değerleri bakımından da çağdaş bir devlet hâline getirmektir. Dolayısıyla harf

inkılâbı da millî değerlere bağlı bir çağdaşlaşmanın ifadesidir. Ayrıca, sosyal ve kültürel alandaki öteki yeniliklere de temel oluşturan bir özellik taşımaktadır. Türk toplumunun kendi diline, kendi tarihine sahip çıkabilmesi, eğitim birliğine ve millî bir eğitim sistemine kavuşabilmesi, okuyup yazma öğrenmenin kolaylaştırılması ve kültür alanındaki gelişmelerde gerekli hamlelerin yapılabilmesi, her şeyden önce Türk ulusunun kendi dilinin özelliklerine uygun, kolay öğrenilir bir alfabe sistemine sahip olması ile gerçekleştirilebilirdi.

Bu inkılâpla birlikte ders kitaplarının da yeni harflerle basımı söz konusu olmuştur. Maarif Vekâletinin yanı sıra özel matbaalara da ders kitabı basma izni verilmiştir. Yeni harflerle ders kitabı basılacağı, geciken dersler için öğretmenlerin not tutturacağı açıklanmıştır. Harf İnkılâbı ile birlikte, bu tarihe kadar Arap kökenli Türk alfabesi ile basılmış kitaplarla yapılan dil ve edebiyat eğitim ve öğretimine son verilmiş, orta dereceli okullarda okutulan Arapça ve Farsça dersleri uygulamadan kaldırılmıştır. Lâtin kökenli Türk alfabesiyle hazırlanan Ali Canip Yöntem'in "*Edebiyat*" adlı edebiyat tarihi kitabıyla dil ve edebiyat öğretimi yapılmaya başlanmıştır.

Yeni Türk alfabesinin kolay öğrenilmesi ve öğretilmesiyle okuma ve yazma konusundaki güçlükler giderilmiş; bu sayede, belirlenen ders programları düzenli bir şekilde uygulanabilmiştir.

Daha önceki öğretim programlarında çok az bir değişiklik yapılarak 1929-1930 öğretim yılında uygulanmak üzere **1929** yılında Türkçe ve edebiyat öğretimi için yeni bir öğretim programı düzenlenmiştir.

İhsan Sungu, Ali Canip Yöntem, Hasan Ali Yücel ve Reşat Nuri Güntekin'in hazırladıkları bu programın başına bir değiştirme gerekçesi eklenmiştir (Göğüş, 1978, 47).

Programın başında ortaokul ve lise sınıflarındaki ana dili eğitiminin bir bütün sayılması gerektiği, bu eğitimi "*dil*" ve "*edebiyat*" diye ayırmanın doğru olmadığı gerekçesiyle ana dili eğitiminin ortaokuldan lise öğreniminin sonuna kadar "*Türkçe*" adı altında verilmesi kararlaştırılmıştır. "*Hangi sınıf ve hangi şekilde olursa olsun, nihayet seviye derecesini teminden başka bir şey olmayan basitten karmaşığa gidiş dışında, lisenin son sınıfındaki edebiyat dersi ile ortaokulun ilk sınıfındaki Türkçe dersi mahiyet bakımından aynı şeydir. Hepsi ana dildir ve hepsi güzel Türkçenin güzel eserlerini ve genellikle güzel eserlerin Türkçesini öğrenciye tanıtmak; böylece onlara edebî ve fikrî bir kültür vermektir.*" (Yücel, 1938, 96) hükmü doğrultusunda hareket edilmiş ve müfredat programı da "*Türkçe Müfredat Programı*" olarak yayımlanmıştır. Bu programa göre Türkçe dersi, "*Tahrir*", "*Kıraat*", "*Gramer*", "*Edebî Tetkikler*" ve "*Edebiyat Tarihi*" şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle beraber Divan edebiyatı konuları azaltılmış, Batı edebiyatı konularının tanıtılması amacına yer verilmiştir (Karakuş, 2002, 176-177; Göğüş, 1978, 47).

1929 Müfredat Programı, daha önce uygulamaya konulmuş olan programlardan yöntem bakımından çok büyük farklılık arz eden bir yapıya sahiptir. Türkçe öğretiminin ilke ve esasları ile amaçları (kültürel, toplumsal, ulusal, ahlâkî amaçlar) ilk defa bu programla belirlenmiştir. Bu amaç ve ilkeler, ana dili eğitim ve öğretimi açısından çok önemli bir gelişmedir. Programda düşünme alışkanlığının kazandırılması, konuşma ve yazma yeteneklerinin geliştirilmesi ile

Türkçenin öğretimi için yapılacak çalışmalar hakkında birtakım bilgiler verilmiştir (Karakuş, 2002, 177; Göğüş, 1978, 47).

Bu programda okumaya önem verilmiş, öğrencinin okumaya özendirilmesi ve okuma alışkanlığının kazandırılması için açıklamalar yapılmış; okunan eserlerle ilgili yazıların yazılması, özetler çıkartılması teklif edilmiştir. Programda Divan edebiyatına daha az yer verilmiş; fakat geçmişle düşünce ve duygu bağını kesmemek için lise 2. sınıfta okutulmak üzere bir saatlik zaman ayrılmıştır. Çağdaş dünyayı daha iyi tanımak ve yorumlamak için Batı edebiyatı ürünlerinin okutulmasının bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır (Karakuş, 2002, 177; Göğüş, 1978, 47-48).

1929 Müfredat Programına göre “Türkçe” dersinin haftalık ders saati dağılımı şöyledir:

Çizelge 2: 1929 müfredat programına göre Türkçe dersinin haftalık ders saati dağılımı

1929 Müfredat Programının en belirgin özellikleri ortaokul Türkçe ve lise Edebiyat programlarının temelde aynı olduğu düşüncesiyle bir bütün olarak ele alınıp “Türkçe” ve “Edebiyat” gibi iki ayrı ad yerine “Türkçe” olarak tek adla anılmış olması ile ana dili eğitim ve öğretiminin ilke, yöntem ve amaçlarının belirlenmiş olmasıdır.

Programın üzerinde hassasiyetle durulmuş, bir değerlendirmeye tâbi tutmak için de **1930** yılında “Edebiyat Muallimleri Kongresi” düzenlenmiştir (Karakuş, 2002, 177; Göğüş, 1978, 48) .

1932 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, ana dili eğitimini ders dışı çalışmalarla tamamlamak ve desteklemek amacıyla öğretmenler kurullarının kararlar alması için genelgeler göndermiştir. Bunlarda okumayı teşvik etmek, okul ve sınıf kitaplıkları, kütüphaneler kurulmasını sağlamak ve müsamereler hazırlanması istenmiştir (Göğüş, 1978: 48).

1934 yılında orta öğretimin ikinci devresinde uygulanan Edebiyat dersi müfredat programı yine değiştirilmiştir. 1934 Müfredat Programı, 1929-1930 öğretim yılında uygulanan Türkçe

programından pek farklı olmayıp; sadece, öğretimin ortaokulda “Türkçe”, lisede ise “Edebiyat” adı olarak verilmesi uygun görülmüştür.

1935 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, bütün derslerin öğretmenleri için kılavuzlar çıkarmıştır. Türkçe ve edebiyat öğretimi için 1934 Müfredat Programına göre F. Rifki Atay ve H. Ali Yücel tarafından hazırlanan ve 1935-1936 öğretim yılında uygulanması gereken konuları belirten bu kılavuzda okutulacak ders kitapları ile uygulamadaki müfredat programları hakkında açıklamalar yer almaktaydı. 9.10.1935 tarih ve 710 sayılı kararla yayımlanan bu kılavuz, sınırlı değişiklikleri yansıtmakta, programın muhtevası ve ders kitaplarıyla ilgili açıklamaları içermekteydi (Göğüş, 1978, 48; Karakuş, 2002, 178).

1936 yılında Atatürk, iyice incelenip kuralları belirleninceye kadar dil bilgisi öğretiminin okullardan kaldırılmasını emrettiği için dil bilgisi öğretimi programdan çıkarılmıştır (Göğüş, 1978, 48).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 3: 1934-1937 yılları arasında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

1938 yılında lise Edebiyat müfredat programında 1934 programından pek farklı olmasa da tekrar bir değişiklik yapılmıştır. Bu programla yapılan en önemli değişiklik, dersin öneminden dolayı ders ödevleriyle ilgili bazı açıklamalar yapılmış olmasıdır. Bu programın hazırlanmasına, 1937 Hükümet programında yer alan dil ve edebiyat ile ilgili görüşler sebep olmuştur (Öztürk, 1968, 208; Karakuş, 2002, 178).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 4: 1938 yılında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

Yine bu programın sonunda, 1935'te yayımlanan kılavuza göre ders kitaplarıyla ilgili kararlara uyulacağı ifade edilmiştir.

Atatürk Dönemi Sonrasında Türkçe ve Edebiyat Öğretimi

1940 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, dil bilgisi konularının okutulması için yeniden hazırlıklara başlamış; bu amaçla, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'na “*Ana Hatlarıyla Türk Grameri*” adlı bir kitap yazdırıp değerlendirilmek üzere okullara göndermiştir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara'da bir “*Grammer Kongresi*” toplanarak okullardan gelen değerlendirmeler, bu

toplantıda ele alınmıştır. Yine Bakanlık tarafından 1942 yılında ortaokulların 1. sınıfları için Necmettin Halil Onan'a bir kitap yazdırılmıştır. Dil bilgisi öğretiminde bundan böyle bu kitabın yöntemi ve terimlerinin esas alınması kararlaştırılmıştır. Liselerde dil bilgisi öğretimine belli bir saat ayrılmamakla beraber, bu işin öğretimi derslerde biraz önce belirtildiği gibi yapılacaktır (Tebliğler Dergisi, 1942, Sayı 192; Göğüş, 1978, 49).

1942 yılında, yalnız lise üçüncü sınıfların programında bir değişiklik yapılmış ve "*Klâsik Şube, Lise 3 Edebiyat Programı*" adıyla Talim ve Terbiye Heyetinin 2.11.1942 tarih ve 336 sayılı kararı ile yeni bir müfredat programı hazırlanmıştır. Bu programda ders saatlerinin tanzimi, "*Edebiyat Tarihi*", "*Tahrir*", "*Edebî Kıraat*" ve "*Metin Tetkiki*" dersleri ile ilgili bazı açıklamalar yapılmıştır. Haftada 5 saat okutulan edebiyat dersleri 4 saate indirilerek 1 saat Edebiyat Tarihi, 1 saat Tahrir, 1 saat Edebî Okuma ve 1 saat Metin Tetkiki şeklinde tanzim edilmiştir (Karakuş, 2002, 179).

1945 yılında ortaokullarda okutulmaya başlayan Türkçe kitapları, Türkçe öğretimine yeni etkinlikler getiriyordu. Okuma parçaları yalnızca duygu ve düşünce yönünden değil, şekil, kelime ve dil bilgisi bakımlarından da değerlendiriliyordu. Bu etkinlikler neticesinde öğrenciler yazma faaliyetlerine de yönlendiriliyordu (Göğüş, 1978, 49).

26 Eylül **1949** tarihinde lise Edebiyat programında yeni bir düzenleme daha yapılarak dil ve edebiyat öğretimi ile ilgili bazı açıklamalar yapılmıştır.

26.9.1949 tarih ve 557 sayılı Tebliğler Dergisinde Lise 1. sınıflar için yeni bir program yayımlanarak dil ve edebiyat öğretimiyle ilgili dersin adına ilk defa "*Türk Dili ve Edebiyatı*" denilmiştir. İlk defa lise birinci ve ikinci sınıflar için Dil Bilgisi dersi konulmuş; ancak, bu dersin üçüncü sınıflarda okutulması düşünülmemiştir. Programda, "*Okuma ve Edebiyat*", "*Dil Bilgisi*" ve "*Kompozisyon*" gibi dil ve edebiyat öğretimi dersleri açık şekilde ele alınmış, bu disiplinlerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bu programa göre haftada 2 saat Okuma ve Edebiyat, 1 saat Dil Bilgisi, 2 saat Kompozisyon olarak okutulacağı açıklanmıştır (Karakuş, 2002, 179; Göğüş, 1978, 49).

Yukarıda belirtilen programa bu kez de lise 2. sınıflar için 2 Ocak 1950 tarihinde yapılan ve 571 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan öğretim programı ile devam edilmiştir. Bu sınıfta da dersin, haftada 2 saat Okuma, 1 saat Dil Bilgisi, 1 saat Kompozisyon olarak okutulacağı belirtilmiştir (Karakuş, 2002, 179).

10 Nisan 1950 tarih ve 585 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan Lise 3. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı ile 1949 öğretim programı son şeklini almıştır. Bu programa göre de dersin, haftada 2 saat Okuma ve Edebiyat, 2 saat Kompozisyon olarak okutulacağı açıklanmıştır (Karakuş, 2002, 179-180).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 5: 1949-1952 yılları arasında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

Program, çağdaş anlayışa uygun olarak dil ve edebiyat öğretimini okuma yoluyla öğretmeyi ilke edinerek; Türkçe ve Türk edebiyatının çağlar içinde geçirdiği evreleri tanıtmak amacıyla eski eserler ile çağdaş Türk eserlerini ve Batı edebiyatında tanınmış isimlerin eserlerinin okutulmasına önem veriyordu (Göğüş, 1978, 50).

1949 yılında toplanan IV. Millî Eğitim Şurası, sunulan ortaokul programı taslağını ve liselerin 4 yıla çıkarılması önerisini de kabul etmiştir (Göğüş, 1978, 49).

Yeni ortaokul programıyla, Türkçe öğretiminde o güne kadar uygulanan kuramsal bilgiden çok, beceri kazandırma yöntem ve tekniklerinin kazandırılması amaçlanıyordu. Programda Türkçe öğretimi, “Okuma, Söz ve Yazıyla Anlatma, Dil Bilgisi, Yazım, İnşat ve Yazı (El Yazısı)” gibi etkinliklere ayrılmıştı. Buna göre, ortaokulda Türkçe öğretimine 1. sınıfta 6, 2 ve 3. sınıfta ise 4 saat ayrılacaktı. Sözlü ve yazılı anlatım çalışmalarının alanları ve türleri sınıflara göre ayrılarak; dil bilgisi konuları ise sınıflara ayrılmadan ayrıntılı olarak belirlenmiştir (Göğüş, 1978, 49).

1952 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı yine değişmiştir. Programın başında “*Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri genel olarak Okuma, Kompozisyon ve Dil Bilgisi bölümlerini ihtiva eder.*” şeklinde bir ifadeden sonra Okuma ve Edebiyat, Kompozisyon ve Dil Bilgisi ile ilgili amaç ve metoda dair açıklamalar yapılmıştır (Karakuş, 2002, 180).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 6: 1952-1954 yılları arasında 4 yıllık liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

Programda, derslerin muhtevası ile ilgili açıklamalar yapılmış, ayrıca kitaplarda eserleri bulunan yazarların dışındaki diğer yazarlardan da 30 Ocak 1950 tarih ve 575 sayılı Tebliğler Dergisinde 2703 numaralı genelgedeki esaslara uygun olmak şartıyla örnekler alınabileceği belirtilmiştir (Karakuş, 2002, 180).

1952 Öğretim Programınının 1949 Öğretim Programından farklı olan yönleri; liselerin dört yıla çıkarılması ve bundan dolayı da Edebiyat şubesine haftada iki saat “*Garp Edebiyatı*” dersinin konulması kararlaştırılmıştır.

1952 yılında uygulamaya konulan öğretim programı ile dört yıla çıkarılan lise ve dengi okullardan bazıları, 1954 yılında yayımlanan yeni programla tekrar üç yıla döndürülmüştür; bazıları ise, dört sınıflı eğitime devam etmiştir. Yani 1954-55 yılında bazı liseler 3, bazı liseler de 4 yıllık eğitimlerine devam etmişlerdir.

13 Eylül **1954** Tarih ve 816 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan “*Lise Programı*”na göre liselerde uygulanan dört yıllık eğitim süresi bazı okulların dışında tekrar üç yıla indirilmiştir. Bu durum, programda, “*1954-1955 ders yılından itibaren liselerde üç yıllık program tatbik edilecek ve dört yıllık programdan üç yıllık programa intikal şu surette yapılacaktır*” cümlesiyle belirtilmiştir. Programın “*intikal programı*” olduğu da ifade edilerek; hem dört yıllık lise eğitiminden üç yıllık lise eğitimine dönüş yapılmıştır; hem de, program yenilenmiştir. Bu yeni programa göre Türk Dili ve Edebiyatı dersinin lise birinci sınıfta haftada 3 saat Okuma, 2 saat Kompozisyon; ikinci sınıfta 3 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon; üçüncü sınıf Edebiyat kolunda 5 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon, Fen kolunda 2 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon olarak okutulacağı açıklanmıştır (Karakuş, 2002, 180-181).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 7: 1954-1955 yılları arasında 3 yıllık liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

1954 yılı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının muhtevası ile ilgili 22 Kasım 1954 Tarih ve 826 Sayılı Tebliğler Dergisinde geniş açıklamalar yapılmıştır. Adı geçen Tebliğler Dergisinde Talim ve Terbiye Kurulunun “*Dört yıllık liselerin üç yıla indirilmesi dolayısıyla 13 Eylül 1954 Tarih ve 816 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan Türk Dili ve Edebiyatı programlarıyla ilgili ekli açıklamanın yapılmasında kurulumuzca fayda mülâhaza edildiği...*” şeklindeki kararına yer verilmiştir. Ayrıca, Kompozisyon dersine ayrı bir not verilmesi kararı alınmıştır (Karakuş, 2002, 181).

Dört yıllık eğitime tabi lise ve dengi okullarda uygulanacak olan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı 19 Eylül **1955** Tarih ve 869 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır. Bu programa göre dersin, birinci sınıflarda 3 saat Okuma, 2 saat Kompozisyon; ikinci sınıflarda 3 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon; üçüncü sınıflarda 3 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon; dördüncü sınıf Edebiyat kolunda haftada 5 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon; Fen kolunda 1 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon olarak okutulacağı açıklanmıştır. Öğretim Programının sonunda da “*müfredatın uygulanmasında 22 Kasım 1954 Tarih ve 826 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan açıklamaların esas olacağı*” ifade edilmiştir (Karakuş, 2002, 181-182).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 8: 1955-1956 yılları arasında 3 yıllık liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

1956 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı tekrar değiştirilmiştir. Bu program 1957 Türk Dili ve Edebiyat Öğretim Programının temelini teşkil etmiştir.

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 9: 1956-1957 yılları arasında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

1956 yılında, liselerin kesin olarak üç yıla döndürülmesi sebebiyle 1956 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı, Talim ve Terbiye Kurulunun 21.9.1957 Tarih ve 215 Sayılı Kararıyla uygulamadan kaldırılmış; 1957-1958 öğretim yılında uygulanmak üzere, 1956 programı bazı ilâvelerle geliştirilerek **1957** Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı hazırlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir (Karakuş, 2002, 182).

Esas itibarıyla 1957'de hazırlanan ve 976 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanarak uygulamaya konulmuş olan *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı*, daha önce hazırlanmış ve uygulanmış olan bütün programların olgunlaşmış şeklidir. Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programları içerisinde en uzun ömürlü olanı bu programdır (Karakuş, 2002, 182).

1957 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı, 1976 yılı hariç ve ders adlarının değişmesi dışında 1991 yılına kadar 33 yıl uygulamada kaldığı için hakkında en çok tartışma ve yorum yapılan program olmuştur.

Uygulamaya konulan yeni Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı hakkında geniş bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamanın baş tarafından, derslerin bölünüşü ile ilgili olarak, dersler "Okuma" ve "Kompozisyon" bölümlerine ayrılmış; ayrıca, Dil Bilgisinin de bu derslerle kaynaştırılması gereği kararlaştırılmıştır (Karakuş, 2002, 182).

Programda konu adlarıyla beraber Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi ile ilgili çok geniş açıklamalar yapılmıştır. Metin seçimi ve metoda dair teferruatlı bilgiler verilmiştir (Karakuş, 2002, 182).

Bu programın en önemli eksiklikleri, derslerin okuma ve kompozisyon esas alınarak yapılması ve dil bilgisi eğitiminin arada kaynaştırılarak ihmal edilmesidir. Bu program da diğerleri gibi modern program tekniğinden uzaktır ve yalnız edebiyat tarihi esas alınarak hazırlanmıştır (Karakuş, 2002, 182-183).

Daha önceki programlarda son sınıflarda olan "Edebiyat", "Fen" kolu ayrımı ilk defa bu programda ikinci sınıflarda da uygulanmıştır. Bu program uygulamada iken sonradan (1987-88 öğretim yılında) lise üçüncü sınıflarda Edebiyat ve Fen kollarına bir de "Matematik kolu" ilâve edilmiştir.

Bu öğretim programına göre, Türk Dili ve Edebiyatı dersinin, lise birinci sınıfta haftada 5 saat (3 saat Okuma, 2 saat Kompozisyon); ikinci sınıf Edebiyat kolunda 5 saat (4 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon); Fen kolunda 4 saat (3 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon); üçüncü sınıf Edebiyat kolunda 6 saat (5 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon), Fen kolunda 3 saat (2 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon) olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Dil bilgisine ayrıca ders saati ayrılmamıştır (Karakuş, 2002, 183).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 10: 1957-1976 yılları arasında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

Daha sonra Talim ve Terbiye Kurulunun **23.9.1976** tarih ve 345 Sayılı Kararıyla ders saatlerinin dağılımı yeniden yapılmıştır. Buna göre Edebiyat şubesinde, lise birinci sınıfta 5 saat (3 saat Okuma, 2 saat Kompozisyon), ikinci sınıfta 6 saat (4 saat Okuma, 2 saat Kompozisyon), üçüncü sınıfta 6 saat (4 saat Okuma, 2 saat Kompozisyon) Türkçe ve edebiyat öğretimi ile ilgili dersler okutulmuştur. Fen şubesinde ise lise 2. sınıftan itibaren Türkçe ve edebiyat öğretimi ile ilgili dersler verilmeye başlanmıştır. Lise ikinci sınıfta 4 saat (3 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon), üçüncü sınıfta 4 saat (3 saat Okuma, 1 saat Kompozisyon) okutulmuştur.

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 11: 23.9.1976 tarihli programa göre liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

27.9.1976 Tarih ve 1900 Sayılı Tebliğler Dergisi ve devamı (asıl programın olduğu sayı) **4.10.1976** Tarih ve 1901 Sayılı Tebliğler Dergisinde yeni bir Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programı yayımlanarak uygulamaya konmuş; bu programla beraber, ders isimleri ve kitapları da değişmiştir. Bu program, ihtiva ettiği açıklamalar ve metotlarla beraber "*millî kimlik*" kazandırma amacını ön plânda tutması, uygulanabilir olması gibi özellikleriyle diğerlerinden farklı olmuştur (Karakuş, 2002, 183).

Bu programda "*Türk Edebiyatı*", "*Türk Dili*" ve "*Türkçe Kompozisyon*" dersleri üç ayrı ders olarak telâkki edildiği için amaçları ayrı ayrı verilmiş; "*Türk Edebiyatı*" ayrı bir ders, "*Dil Bilgisi*" ve "*Kompozisyon*" da ayrı bir ders olarak okutulmuştur. "*Genel Açıklamalar*"dan ayrı olarak Türk Edebiyatı, Türk Dili ve Kompozisyon dersleri için hususî açıklamalar yapılmış; hedeflere ulaştırılacak olan metotlar teferruatlı şekilde izah edilmiştir. Bu programın en önemli özelliklerinden biri, genel açıklamaların birinci maddesinde verilen "*Türk Dili, Kompozisyon ve*

Türk Edebiyatı dersleri arasında münasebet bulunmakla beraber, amaçları, konuları ve öğretim şekilleri farklı olduğu için, her biri kendi maksadına uygun olarak okutulmalı, imtihanlarda da ayrı notla değerlendirilmelidir.” hükmü olup, derslerin ayrı disiplinler olarak kabul edilmesidir (Karakuş, 2002, 184).

Bu programın diğerlerinden farklılık arz eden bir tarafı da, ders kitaplarına alınacak metinlerin bazılarının adlarının verilmiş olmasıdır.

4 Ekim 1976 Tarih ve 1901 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanarak uygulamaya konulan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programına göre ders saatlerinin dağılımı şöyle olmuştur (Karakuş, 2002, 184):

Lise birinci sınıf 5 saat (3 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili, 1 saat Türkçe Kompozisyon); lise ikinci sınıf Edebiyat şubesinde 5 saat (3 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili, 1 saat Türkçe Kompozisyon), Fen şubelerinde 4 saat (2 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili, 1 saat Türkçe Kompozisyon); lise üçüncü sınıf Edebiyat şubesinde 6 saat (4 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili, 1 saat Türkçe Kompozisyon), Fen şubesinde 4 saat (2 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili, 1 saat Türkçe Kompozisyon).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 12: 4.10.1976 tarihli programa göre liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

Bu program ancak bir yıl uygulanmış, tekrar 1957 Öğretim Programına dönmüştür. 1957 Programı 1991-1992 öğretim yılı başına kadar uygulamada kalmış; Ders Geçme ve Kredili Sisteme geçilince yeni bir program uygulamaya konulmuştur.

1987-1988 öğretim yılından sonra lise üçüncü sınıflarda şube adları değiştirilmiş; “Fen” şubesi aynı adla devam ederken “Edebiyat” şubesinin adı “Sosyal Bilimler ve Edebiyat” olmuştur. Bu uygulamanın içinde, bu şubelere ilâveten bir de “Matematik” şubesi açılmış; bu şubede de Fen şubesi gibi Türk Dili ve Edebiyatı dersi 4 saat olarak okutulmuştur (Karakuş, 2002, 183).

Ders Geçme ve Kredi Sistemi esas alınarak 20.11.1991 Tarih ve 304 Sayılı TTK kararı ile uygulamaya konulan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı, ülkemizin mevcut şartları içerisinde uygulanma güçlüğü yüzünden bir yıl sonra değiştirilmiştir.

Aynı yönetmelik içinde hazırlanan 9 Kasım 1992 Tarih ve 2370 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı klâsik sisteme göre hazırlanan programlardan farklı olarak yıl yerine dönem (yarı yıl) esas alınarak ilk etapta dört döneme ayrılmış, daha sonra altı döneme çıkartılmıştır (Karakuş, 2002, 184).

1991 yılında uygulamaya konulan programda “Türk Edebiyatı”, “Dil Bilgisi” ve “Kompozisyon” dersleri üç ayrı ders olarak kabul edilmiş ve programları da ayrı ayrı hazırlanmışken; 1992-1993 öğretim yılında uygulamaya konulan programla tekrar birleştirilmiştir. Açıklamaların 4. maddesinde de bu derslerle ilgili olarak “Kompozisyon, Edebiyat ve dil çalışmaları ayrı not konusu olmakla birlikte, dönem notu olarak Türk Dili ve Edebiyatı dersi için bir not verilir.” denilmiş ve eski programlardaki gibi bir uygulamaya geçilmiştir (Karakuş, 2002, 185).

Bu programa göre ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 13: 1991-1995 yılları arasında liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

Bu programda, Türk Dili ve Edebiyatı dersinin birinci ve ikinci dönemler için 4 saat (3 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili ve Kompozisyon), üçüncü ve dördüncü dönemler için 3 saat (2 saat Edebiyat, 1 saat Türk Dili ve Kompozisyon; Türk Dili ve Kompozisyon dönüşümlü olmak kaydıyla) olarak işleneceği açıklanmıştır. Ancak, şu da bir gerçektir ki; bu ders saatleriyle programın uygulanması ve muhtevası genişletilen kitaplardaki konuların yetiştirilmesi mümkün değildir.

Bu uygulama da 1995-1996 öğretim yılı başında uygulamadan kaldırılarak henüz programı bile hazırlanmamış olan Sınıf Geçme Sistemine geçilmiştir.

Ders Geçme ve Kredili Sisteme göre dönemler esas alınarak hazırlanan ve hâlen Sınıf Geçme Sisteminde uygulanmakta olan bu program, 2445 ve 2470 sayılı Tebliğler Dergisindeki açıklamalar doğrultusunda sınıflar esas alınarak düzenlenmiş olup, uygulama bu doğrultuda yapılmaktadır (27.4.1998/64 Sayılı Karar).

Bu programa göre ortak genel kültür dersi olarak bütün kollarda okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili ders saatleri şöyle düzenlenmiştir:

Çizelge 14: 1995-1996 öğretim yılından günümüze kadar liselerde okutulan Türkçe ve Edebiyat öğretimi ile ilgili dersler

2005-2006 öğretim yılından itibaren orta öğretimin 4 yıla çıkarılmasıyla öğretim programları yeniden oluşturulmaya başlanmış; bu doğrultuda Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili öğretim programı da yeniden hazırlanmıştır. Bu öğretim programına göre Türkçe ve edebiyat öğretimi ile ilgili orta öğretime iki ders konulmuştur: “Türk Edebiyatı”, “Dil ve Anlatım” .

Bu derslerin hareket noktası olarak da aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır:

“Bu programda; ilköğretim okulunu bitirmiş, kendisini yazılı ve sözlü olarak ifade edebilen öğrencilerin düzeyleri hareket noktası alınmıştır. Orta öğretimde dört yıl boyunca okutulan Türk Edebiyatı dersiyle; özel uzmanlık alanı istemeyen her türlü metni, yazıldığı dönemin zihniyetiyle ilişkilendirerek anlayıp değerlendirebilen; başta sanat metinleri olmak üzere, yine her türlü metni yapı, tema, dil ve anlatım, anlam ve gelenek bakımlarından inceleyip çözümleyen ve yorumlayabilen; benzer ve farklı metinleri birbiriyle karşılaştırıp bunlardan sonuçlar çıkarabilen öğrenciler yetiştirilmek istenmiştir. Ayrıca öğrencilere edebî metinler aracılığıyla estetik zevk kazandırmak hedeflenmiştir. Onların, tarihî akış içinde Türk kültürünü, düşüncesini ve zevkini metinlerde belirlemeleri; bunların edebî metinlerle nasıl ifade edildiklerini sezmeleri; mahallî ve yerli olandan evrensel olana açılacak bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmıştır. Türkçenin doğru ve güzel kullanıldığı metinlerin zevkine varan ve onları metotlu biçimde anlayıp yorumlayabilen öğrencilerin, kendilerini ifadede güçlük çekmeyecekleri düşünülmüştür. Kısacası; liseyi bitiren öğrencilerin Türkçe ile sanat eseri ortaya koyabilecek, gündelik hayatla ilgili her türlü yazışmaları yapabilecek becerileri kazanmaları; Türkçe ile yazılmış ilmî ve felsefî yazıları anlayıp değerlendirme olgunluğuna kavuşmaları, sanat metinlerini inceleyip onları yorumlayabilecek seviyeye ulaşmaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin, uygulanamayan ve kullanılmayan bilgileri tekrar eden değil; bu derslerde elde ettiklerini yaşama tarzıyla birleştiren, kendi kimliğinin farkına varmış ve evrensele açık bireyler olmaları hedef olarak belirlenmiştir.”

“Dil ve Anlatım dersinin hareket noktası, dili kullanmanın, bilgiden çok beceriye dayandığı gerçeğidir. Dili kullanma becerisinin insanın her türlü etkinliğinde önemli rolü olduğu bilinmektedir; çünkü insan, kültür alanını ana diline göre ve ana dilinin imkânlarıyla şekillendirir, kendini ve dünyayı dil aracılığıyla anlamlandırır. Programın hareket noktası da ilköğretimi bitiren öğrencilerin, dili kullanma becerisi kazanarak zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek aydın kişiler durumuna gelebilmelerini sağlamaktır.”

Sonuç

Bazı dönemlerde gerektiği kadar önem verilmemiş, yanlışlıklar yapılmış, eksik verilmiş olsa da Cumhuriyetin ilânından günümüze Türkçe ve edebiyat öğretiminde çok önemli gelişmeler olmuştur.

Hükümetler değiştikçe değişen millî eğitim politikaları, çağın ihtiyaçlarına ve modern eğitim anlayışına cevap veremeyen öğretim programları Türkçe ve edebiyat öğretimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bütün alanlarda başarılı olmanın yolu etkili bir dil ve edebiyat eğitiminden geçtiği için hemen her dönemde Türkçe ve edebiyat öğretimine önem verilmiş ancak uygulamadaki bazı eksiklikler ve yanlışlıklar beklenen hedeflere ulaştırıcı olmamıştır. Ancak yine de Türkçe ve edebiyat öğretiminde önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Eğitimde beklenen hedeflere ulaştırıcı olmada, hiç şüphesiz, en önemli işlev Türkçe ve edebiyat öğretimine düşmektedir. Bunun için de, Millî Eğitim Bakanlığı hemen her dönemde olduğu gibi günümüzde de titiz ve özenli çalışmalarını sürdürmektedir. Gelecek daha güzel olacaktır. Türkçeye ve Türk edebiyatına hizmeti Nihad Sami BANARLI'nın ifadesiyle "*bir ibadet gibi*" bilenler oldukça geleceğimiz daha aydınlık olacaktır.

Kaynakça

- AKYÜZ, Yahya (2001). **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2000'e)**, 8. bs., Alfa Yay. İstanbul.
- AŞILIOĞLU, Bayram (1993). Ortaokullarda Türkçe Öğretimi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Dan: Prof. Dr. Cahit KAVCAR), Ankara.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1952). **Söylev ve Demeçler-2**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara.
- BANARLI, Nihad Sami (1999). **Türkçenin Sırları**, 16. bs., Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- BAYMUR, Fuat (1968). **Türkçe Öğretimi**, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul.
- BÖREKÇİ, Muhsine (1997). "*Türk Eğitim Sisteminde Öğretimin Konusu ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum.

CEMİLOĞLU, Mustafa (2003). **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, 1. bs., Alfa Yayınları, İstanbul.

DEMİR, Celâl (1997), **Atatürk Döneminde Bir ve Tam Devreli Liselerde (Ortaokul ve Liselerde), Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ve Öğretimi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Dan: Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL), Ankara.

DEMİREL, Özcan (2000). **Türkçe Öğretimi**, 2. bs., Pagem A Yay., Ankara.

ERGİN, Osman (1977). **Türkiye Maarif Tarihi**, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul.

GÖĞÜŞ, Beşir (1971). *“Ana Dili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış”*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara.

GÖĞÜŞ, Beşir (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi**, Gül Yay., Ankara.

[http: // www.meb.gov.tr](http://www.meb.gov.tr)

KAPLAN, Mehmet (2001). **Kültür ve Dil**, 14. bs., Dergâh Yay., İstanbul.

KARAKUŞ, İdris (2002). **Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, Anıttepe Yay. Ankara.

KAVCAR, Cahit (1982). *“Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Üzerine”*, **Millî Eğitim Dergisi**, S. 59, Ankara.

KAVCAR, Cahit (1988). *“Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi”*, **AÜ Eğitim Fak. Dergisi**, C. 20, S. 1-2, Ankara.

KAVCAR, Cahit (1999). **Edebiyat ve Eğitim**, 3. bs., Engin Yay., Ankara.

KAVCAR, Cahit ve diğerleri (1998). **Türkçe Öğretimi**, Engin Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1992). **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, TDK Yay., Ankara.

MAARİF VEKÂLETİ (1929). **Orta Mektep ve Liselerin Türkçe Müfredat Programı**, Yeni Gün Matbaası, Ankara.

MAARİF VEKÂLETİ (1930). **Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi**, Devlet Matbaası, İstanbul.

MAARİF VEKÂLETİ (1931). **Orta Mektep Müfredat Programı**, Devlet Matbaası, İstanbul.

MAARİF VEKÂLETİ (1939) **Atatürk'ün Maarifle İlgili Direktifleri**, Maarif Matbaası, İstanbul.

- MAARİF VEKÂLETİ (1939). **I. Maarif Şûrası (17-29 Temmuz 1939)**. Maarif Matbaası, İstanbul.
- MAARİF VEKÂLETİ (1943). **II. Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943)**. Maarif Matbaası, İstanbul.
- MEB (1962). **Ortaokul Programı**, MEB Basım Evi, İstanbul.
- MEB (1974). **IX. Millî Eğitim Şûrası**, MEB Basım Evi, İstanbul.
- MEB (1976). **Tebliğler Dergisi**, C.39, S. 1901, MEB Basım Evi, Ankara.
- MEB (1981). **Millî Eğitim: Şûra Özel Sayısı**, MEB Basım Evi, Ankara.
- MEB (1982). **Temel Eğitim Programı, Türkçe Eğitimi**, MEB Basım Evi, İstanbul.
- MEB (1986). **Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Kılavuzu**, MEB Basım Evi, Ankara.
- MEB (1990). **Orta Öğretimde Yeniden Düzenleme ve Reform Semineri (19-21 Mart 1990) Raporu**, MEB Basım Evi, Ankara.
- MEB (1992). **Ders Geçme ve Kredi Uygulamasına İlişkin Program Kılavuzu**, MEB Basım Evi, Ankara.
- MEB (1992). **Tebliğler Dergisi**, C.55, S. 2363, MEB Basım Evi, Ankara.
- MEB (1995). **Millî Eğitim Şûraları (1939-1993)**, MEB Basım Evi, Ankara.
- ÖZTÜRK, Kâzım (1968). **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Baha Matbaası, İstanbul.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1976). "Medrese" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C. 23, MEB Yay., Ankara.
- POLAT, Yusuf (1996). "Tarihsel Süreç İçerisinde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi", **Ana Dili Dergisi**, S.1, İzmir.
- SEVER, Sedat (1997). **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme**, Anı Yay., Ankara.
- SEZER, Ayhan ve diğerleri (1991). **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay., Eskişehir.
- ÖZDEMİR, Emin (1983). "Ana Dili Öğretimi", **Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı**, S. 379-380, Ankara.
- SOYSAL, M. Orhan (1995). **Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmenin'in El Kitabı**, MEB Yay., İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal (1992). **Türk Yazı Devrimi**, TTK Yay., Ankara.

TURAL, S. Kemal (1984). *“Ana Dili Öğretimi”*, **Tercüman Gazetesi Millî Eğitim Sempozyumu-Tebliğler**, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988). **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı**, TTK Yay., Ankara.

UNAT, F. Reşit (1953). *“Latin Alfabesinden Türk Alfabesine”*, **Türk Dili Dergisi**, S. 23, Ankara.

UNAT, F. Reşit (1964). **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bakış**, MEB Yay., Ankara.

YÜCEL, Hasan Ali (1938). **Türkiye’de Orta Öğretim**, Devlet Basım Evi, İstanbul.

**HISTORICAL DEVELOPMENT OF TURKISH AND
LITERATURE TEACHING IN SECONDARY EDUCATION
FROM THE ANNOUNCEMENT OF REPUBLIC TO TODAY
HalitDURSUNOĞLU***

Abstract

With the era of republic, there started a birthday in Turkish and literature teaching. The pioner of this was, undoubtedly, Atatürk, the greatest lover of Turkish and of being a Turk in 1928, with the acceptance of the new Turkish alphabet important steps were taken in Turkish and literature teaching as in all the teaching fields; rare attempts, were not regarded sufficient and more efficient steps were taken. However, apart from these positive developments, Turkish and literature teaching, at some times, was neglected because of various reasons.

In this writing, the historical progression of Turkish and literature teaching in secondary education is narrated.

Key Words: Turkish Language and Literature teaching, Turkish teaching, Turkish Language and Literature, secondary education, high school

* Yard. Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi